

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет інформаційних технологій, обліку та фінансів

Кафедра фінансів і кредиту

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

ЗАЛЮБОВСЬКА Вікторія Вікторівна

УДК 336.144

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

«Трансформація доходів місцевих бюджетів в умовах децентралізації»

072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр

кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Вікторія ЗАЛЮБОВСЬКА

Керівник роботи
СУС Юрій Юрійович
к.е.н., доцент

Висновок кафедри фінансів і кредиту за результатами попереднього захисту:
ЗАЛЮБОВСЬКОЇ Вікторії Вікторівни

Протокол засідання кафедри фінансів і кредиту № ____ від « ____ » _____ 202_ р.

Завідувач кафедри _____

к.е.н., професор _____

Дмитро ДЕМА

« ____ » _____ 202_ р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти **_ЗАЛЮБОВСЬКА Вікторія Вікторівна_** захистив (ла)
кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за шкалою ECTS _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК _____

Тетяна ТОВСТУХА

« ____ » _____ 202_ р.

АНОТАЦІЯ

Залюбовська В.В. Трансформація доходів місцевих бюджетів в умовах децентралізації. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». – Поліський національний університет, Житомир, 2022.

У кваліфікаційній роботі визначено теоретичні, методичні та практичні аспекти формування доходів місцевих бюджетів. Проведено аналіз впливу процесів децентралізації на структуру та обсяги доходів місцевих бюджетів. Проведено розрахунки динаміки та структури окремих видів доходів бюджетів, їх порівняння з періодом до проведення реформ. Здійснено прогнозування податкових надходжень та доходів від сплати місцевих податків на перспективу. Досліджено зарубіжний досвід формування доходів місцевих бюджетів.

Ключові слова: податок, доходи місцевих бюджетів, міжбюджетні трансферти, децентралізація, неподаткові доходи.

SUMMARY

Zalyubovska V.V. Transformation of local budget revenues in the conditions of decentralization.– Manuscript.

Qualification work for the master's degree in specialty 072 "Finance, Banking and Insurance". – Polissia National University, Zhytomyr, 2021.

The theoretical, methodological and practical aspects of the formation of local budget revenues are determined in the qualification work. An analysis of the impact of decentralization processes on the structure and volume of local budget revenues was performed. Calculations of the dynamics and structure of certain types of budget revenues, their comparison with the period before the reforms were performed. The forecast of tax revenues and revenues from the payment of local taxes for the future has been made. Foreign experience in generating local budget revenues has been researched.

Key words: tax, local budget revenues, intergovernmental transfers, decentralization, non-tax revenues.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ	8
Висновки до розділу 1.....	14
Розділ 2. АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ.....	16
Висновки до розділу 2.....	23
Розділ 3. ПРОГНОЗУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЇХ ФОРМУВАННЯ.....	25
Висновки до розділу 3.....	29
ВИСНОВКИ.....	31
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	33

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. З метою забезпечення позитивних тенденцій розвитку української економіки досить актуальним завданням сьогодення виступає необхідність сформувати ефективно функціонуюче місцеве самоврядування та фінансово спроможні громади, які зможуть забезпечувати реалізацію для населення усього спектру необхідних соціально-економічних послуг. Саме через вказані необхідності, в Україні впродовж останніх років, починаючи з 2014 р., активно реалізуються процеси децентралізації, що за своєю сутністю відображають окремий механізм передачі повноважень, і особливо фінансових ресурсів, від центральних органів державної влади до органів місцевого самоврядування. Відповідно до мети децентралізації, саме місцеві органи влади, маючи в розпорядженні достатню величину коштів, повинні мати спроможність вирішення переважної більшості соціальних, економічних, екологічних та інших значущих питань на місцевому рівні, тобто мати більш широкі повноваження та нести відповідальність за свої дії, або ж бездіяльність.

Існують вже окремі позитивні результати реформування, коли перші об'єднані громади забезпечили покращення рівня життя населення, тим самим показуючи приклад для інших громад. При цьому основним джерелом фінансування реалізацій функцій місцевого самоврядування є місцеві бюджети, які формуються за рахунок різних джерел, включаючи місцеві податки та збори, надходження неподаткового характеру, прямі субвенції з державного бюджету тощо.

Виходячи з вищевикладеного, забезпечення зростання доходів місцевих бюджетів є передумовою пошуку шляхів та визначення перспектив зміцнення місцевих бюджетів, формування та посилення фінансової автономії відповідних територій, що є актуальним на даному етапі розвитку держави.

Окремі напрями досліджень стосовно формування доходів місцевих бюджетів, у тому числі за умов децентралізації, відображено у наукових доробках вітчизняних вчених. В. Геєць, М. Гончаренко, Д. Дема, В. Кміть, А. Крисоватий, М. Крупка, Ю. Пасічник, О. Піхоцька, М. Слатвінська, Л. Тулуш, І.

Чугунов, О. Юрченко та інші вчені мають відповідні напрацювання, однак є потреба пошуку шляхів збільшення доходів місцевих бюджетів, враховуючи динамічні процеси децентралізації, військовий конфлікт на Сході, зміни до фінансового законодавства.

Мета та завдання роботи. Метою кваліфікаційної роботи є теоретичне обґрунтування існуючих проблем формування доходів місцевих бюджетів, а також пошук можливих шляхів їх зростання.

При цьому передбачено вирішення наступних завдань:

- розкрити сутність доходів місцевих бюджетів, їх класифікаційні ознаки;
- подати характеристику змін щодо формування доходів місцевих бюджетів за умов децентралізації;
- провести аналітичні дослідження щодо динаміки та структури доходів місцевих бюджетів;
- вивчити досвід інших країн щодо формування доходів місцевих бюджетів та вказати можливості його імплементації в Україні;
- здійснити прогноз подальших тенденції формування доходів місцевих бюджетів.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти формування доходів бюджетів місцевого рівня. **Об'єктом дослідження** є процес формування доходів місцевих бюджетів.

Методи дослідження. При вирішенні вказаних завдань застосовано відповідні методи дослідження: процесі дослідження застосовувалися наступні методи: діалектичний метод пізнання – при дослідженні сутності та особливостей доходів місцевих бюджетів; абстрактно-логічний – при формуванні висновків дослідження; статистичний – при обґрунтуванні ролі місцевих податків та зборів, неподаткових джерел у наповненні доходів місцевих бюджетів; статистико-економічного прогнозування – при розрахунках перспектив формування доходів місцевих бюджетів.

Наукова новизна дослідження полягає у здійсненні прогностичних розрахунків та їх порівняння стосовно податкових надходжень до місцевих бюджетів та доходів від сплати місцевих податків і зборів на перспективу.

Перелік публікацій автора за темою дослідження. Основні положення кваліфікаційної роботи та окремі результати теми дослідження опубліковано автором:

- у науковому журналі «Агросвіт», включеному до переліку наукових фахових видань України: «Роль податку на прибуток підприємств та податку на додану вартість у формуванні бюджетних доходів». Агросвіт. 2021. № 23;
- на конференції першого туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт Поліського національного університету «Студентські наукові читання: 2020»: Трансформація доходів місцевих бюджетів в умовах децентралізації.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, списку використаних джерел (45 найменувань). Основний текст кваліфікаційної роботи викладено на 30 сторінках комп'ютерного тексту, який включає 7 таблиць, 6 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ

ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Формування та розвиток національної фінансової системи України мало свій початок одночасно зі здобуттям незалежності. Однією із важливих складових національної фінансової системи виступають місцеві фінанси, а серед них – місцеві бюджети.

За даними 2021 р. структура бюджетної системи України, в аспекті складової місцевих бюджетів, яких нараховується 1952, включає в себе:

- обласні бюджети та бюджет Автономної республіки Крим – 25 (реально – 24);
- бюджети міст республіканського та обласного значення – 13;
- районні бюджети – 136;
- бюджети об'єднаних територіальних громад (ОТГ) – 1469;
- бюджети районів у містах обласного значення – 35;
- бюджети міст районного значення – 6;
- бюджети селищ міського типу – 39;
- бюджети сілрад (сіл) – 229 [29].

Серед сукупності місцевих бюджетів найбільшу частку займають бюджети об'єднаних територіальних громад (75,3 %). Вказані бюджеті мають окремі взаємовідносини з бюджетами іншого рівня, а бюджет столиці, обласні та районні бюджети, бюджети об'єднаних територіальних громад – прямі взаємовідносини з Державним бюджетом України.

«Система формування доходів місцевих бюджетів – це сукупність грошово-економічних відносин суспільства, що забезпечують формування, розподіл і використання фінансових ресурсів на регіональному рівні та оптимальний, ефективний розвиток регіонів за результатами діяльності місцевих органів влади в умовах децентралізованого управління. Доходи місцевих

бюджетів є мотивуючим інструментом розвитку країни у цілому та фінансовою основою місцевого самоврядування» [26, с. 10].

Формування доходів місцевих бюджетів загалом є досить подібним до формування доходів Державного бюджету України, однак містить окремі особливості, які регламентуються законодавством. При цьому основним документом, що регулює бюджетні відносини, визначає принципи організації бюджетних взаємовідносин та бюджетного процесу, виступає Бюджетний кодекс України [6].

Відповідно до п. 23 ст. 2 Бюджетного кодексу України склад доходів місцевих бюджетів представляє собою наступні складові елементи (рис. 1.1).

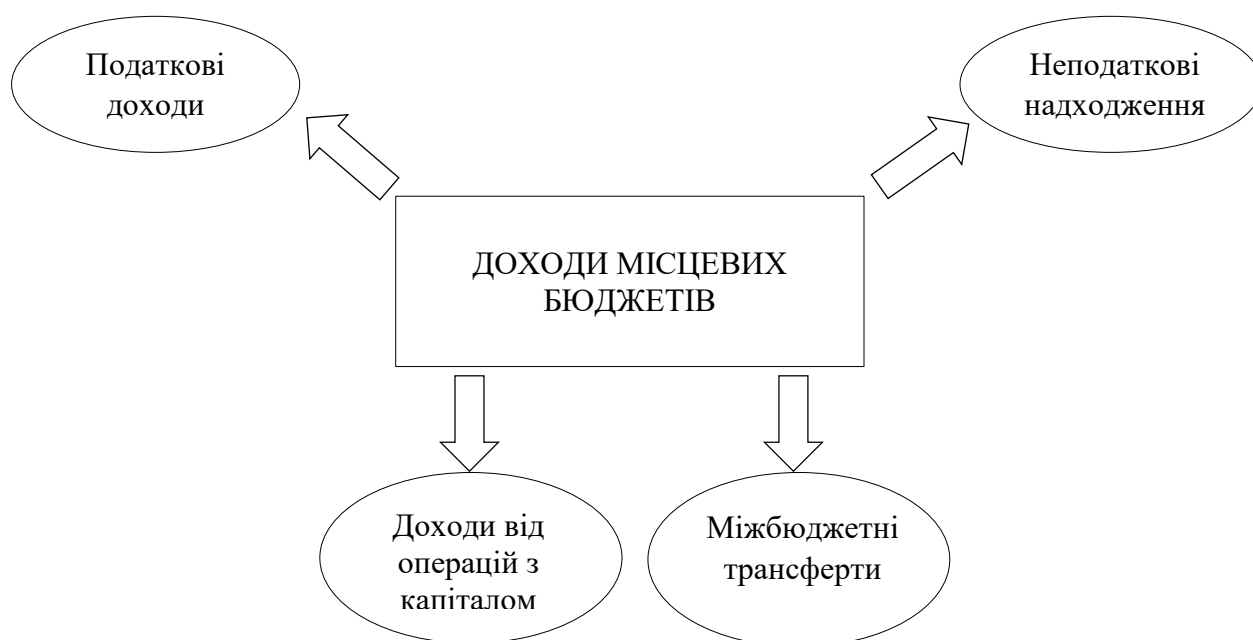


Рис. 1.1 Склад доходів місцевих бюджетів

Джерело: побудовано автором на основі положень БКУ [6].

Податкові надходження місцевих бюджетів регламентуються Податковим кодексом України [32]. Окремі положення щодо структури податкових надходжень містяться і у Бюджетному кодексі, причому згідно ст. 9 та ст. 10 Податкового кодексу «зарахування загальнодержавних податків та зборів до державного і місцевих бюджетів, а також зарахування місцевих податків та

зборів до відповідних місцевих бюджетів здійснюється відповідно до Бюджетного кодексу України» [32].

Згідно Податкового кодексу до місцевих податків відносять податок на майно та єдиний податок; до місцевих зборів – збір за місця для паркування транспортних засобів та туристичний збір [32]. Європейська хартія місцевого самоврядування [15], яка ратифікована Україною, передбачає окрему відокремленість місцевих органів влади від загальнодержавних, та наявність самостійності щодо реалізації функцій забезпечення розвитку відповідних територій. На основі опрацювання досліджень науковців, Г. Полишин вказує, що «Європейська Хартія місцевого самоврядування розглядає локальні податки і збори як необхідний атрибут, потребу і в певному розумінні ознаку місцевого самоврядування. Саме тому вони мають існувати у такій кількості, в якій повністю б забезпечували місцеві ради коштами, необхідними для задоволення власних потреб. При цьому делеговані та передані повноваження мають фінансуватися за рахунок передачі частини доходів центральної влади. Місцеві податки і збори мають формувати в собі ту частину дохідної бази місцевих бюджетів, щодо якої центральні органи влади не мають жодних повноважень [33, с. 163].

Проте, повне дотримання таких принципів в умовах України є досить нереалістичним – через наявність досить великої кількості територій депресивного розвитку, у зв'язку з чим вони є неспроможними щодо формування повної фінансової забезпеченості. У зв'язку з цим, а також через необхідність фінансування делегованих центральними органами влади повноважень, до складу податкових доходів місцевих бюджетів включають: податок на доходи фізичних осіб (у відповідних пропорціях), частина рентної плати (за використання лісових ресурсів, води, користування надрами), акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів, частина акцизного податку від виробництва (ввезення) пального, податок на прибуток підприємств комунальної власності, 10 % податку на прибуток підприємств (не враховуючи державні підприємства), екологічний податок [6].

Тобто частина загальнодержавних податків надходить до місцевих бюджетів різних рівнів.

Загалом процес формування та функціонування механізму встановлення та адміністрування місцевих податків та зборів в Україні можна охарактеризувати наступними етапами (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

**Етапи механізму встановлення та справляння
місцевих податків і зборів в Україні**

№ п.п	Період	Характерні ознаки етапу	Особливості механізму встановлення та адміністрування місцевих податків і зборів
1	1991–2010 рр.	Період становлення місцевого оподаткування в Україні до прийняття Податкового кодексу	З метою регулювання місцевих податків і зборів прийняття Декрету Кабінету Міністрів України «Про місцеві податки і збори» від 20.05.1993 р. [35]; Закону України «Про систему оподаткування» від 25.06.1991 р. [36]. Встановлення переліку 2 місцевих податків і 14 місцевих зборів.
2	2011–2015 рр.	Період становлення місцевого оподаткування в Україні після прийняття Податкового кодексу	Прийняття Податкового кодексу України [32]. Внесення змін до переліку місцевих податків і зборів шляхом зменшення кількості місцевих податків та зборів, які мали низьку фіскальну віддачу. Перелік місцевих податків та зборів складав: податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, єдиний податок, збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності, збір за місця для паркування транспортних засобів та туристичний збір.
3	2016–по теперішній час	Період удосконалення місцевого оподаткування із за запровадження децентралізації, у тому числі фінансової.	На основі прийняття законодавчих та інших нормативно-правових актів стосовно децентралізації – внесення змін до Податкового кодексу України. До місцевих податків включено: єдиний податок та податок на майно. До складу податку на майно входять: податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки для об'єктів нежитлової та житлової нерухомості; транспортний податок; плату на землю. До місцевих зборів – туристичний збір та збір за місця для паркування транспортних засобів.

Джерело: сформовано на основі [21, с. 102-103].

Неподатковими доходами вважаються доходи: «доходи від власності та підприємницької діяльності; адміністративні збори та платежі, доходи від

некомерційної господарської діяльності; інші неподаткові надходження» [21]. «Фактично, група неподаткових доходів включає всі обов'язкові платежі, суть яких не відповідає податкам, офіційним трансфертам, цільовим фондам і доходам від операцій з капіталом» [1, с. 47].

«Доходи від операцій з капіталом – це доходи від продажу капітальних активів (основних фондів, державних запасів і резервів, землі). Трансфери – кошти, одержані від інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших держав або міжнародних організацій на безоплатній та безповоротній основі» [21].

Досить важливими, у аспектах забезпечення ефективного регіонального розвитку, у т.ч. фінансових відносин, виступають здійснення заходів щодо децентралізації. «Децентралізація – передача повноважень та фінансів від державної влади якнайближче до людей – органам місцевого самоврядування» [12]. Наявність значних дискусійних моментів серед вітчизняних вчених стосовно самої суті та класифікації децентралізації, не заперечує єдиного підходу щодо існування процесів, що вказують на поділ функцій (і, відповідно, повноважень) між загальнодержавними та місцевими органами влади з метою забезпечення населення більшим переліком суспільних послуг та благ. Відповідно до цього, передбачено і виокремлення фінансових ресурсів для органів місцевого самоврядування у необхідному для реалізації вказаних повноважень. Як зазначає О. Іванова, «децентралізація передбачає «зменшення державного контролю, сприяння розвитку партнерства між державою і приватним сектором, проведення політики, яка сприяє збільшенню приватного капіталу на ринках країни, а також посилення конкуренції» [20, с. 138].

В економічних наукових джерелах окрім територіального аспекта децентралізації досить часто акцентується увага на фінансовій (бюджетній) децентралізації, яка передбачає «розподіл видаткових повноважень між рівнями бюджетної системи, визначає особливості формування доходів місцевих бюджетів, а також характеризує систему міжбюджетних відносин. Тобто

бюджетна децентралізація охоплює саме процес формування та використання фінансових ресурсів місцевих бюджетів» [38, с. 442].

Особливо бюджетна децентралізація «торкнулася» питань податкових джерел формування місцевих бюджетів та питань міжбюджетних трансфертів, тобто сформовано певне осучаснення забезпечення місцевих органів влади доходами. При цьому скасовано дотації вирівнювання і запроваджено реверсні дотації, запроваджено цільові медичні та освітні субвенції. Крім того, впроваджено поняття «податкоспроможності регіону», на основі якого передбачено наступний механізм бюджетних трансфертів – територіальні одиниці, «де індекс податкоспроможності менший, ніж 0,9, отримають базову дотацію в обсязі 80% різниці цієї межі. А в тих, у кого цей індекс податкоспроможності вищий 1,1 – передаватимуть до державного бюджету половину засобів перевищення. Якщо ж індекс податкоспроможності у межах від 0,9 до 1,1, вирівнювання не проводиться» [26, с. 10-11]. Запроваджено також процедуру прямих відносин бюджетів ОТГ з Державним бюджетом України.

Фінансова децентралізація має окремі переваги та недоліки (рис. 1.2).

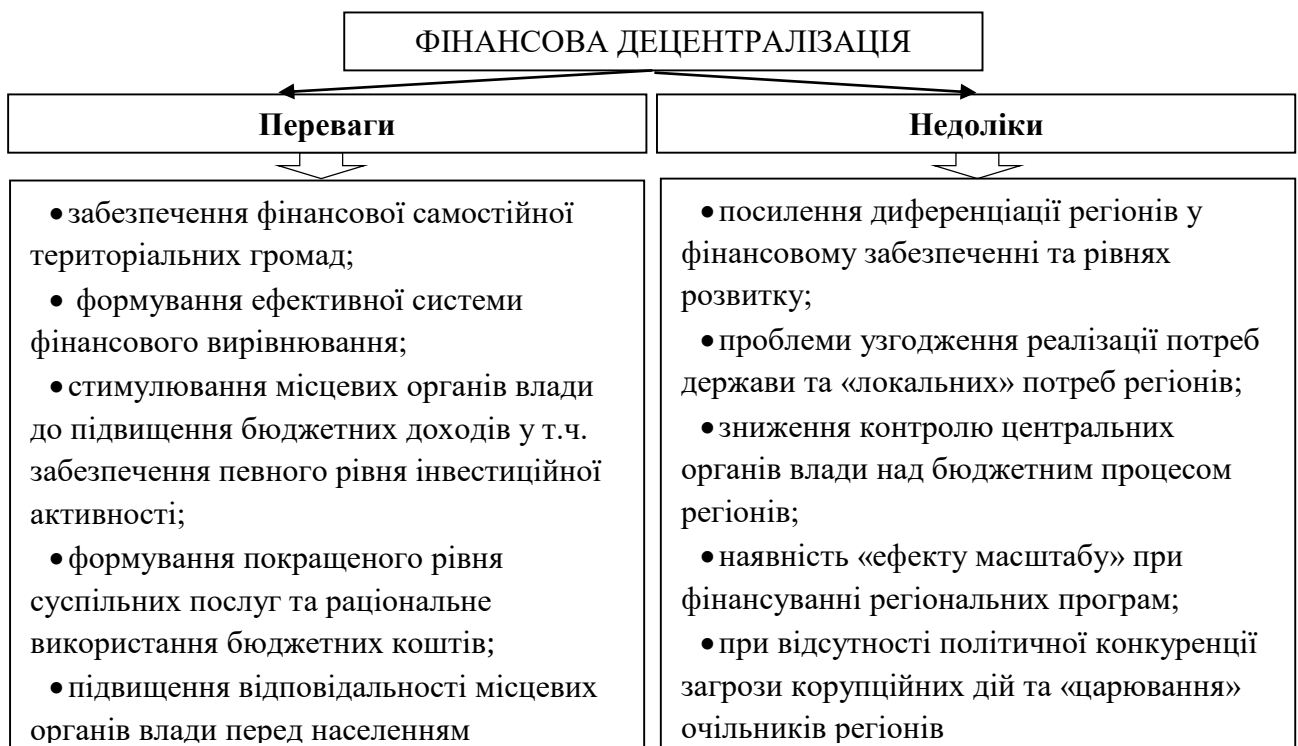


Рис. 1.2 Переваги та недоліки фінансової децентралізації

Джерело: сформовано на основі [10, с. 255; 22, с. 106; 18].

Беззаперечно, що фінансова децентралізація сприяє кращому наповненню місцевих бюджетів – особливо бюджетів об'єднаних територіальних громад. При цьому існує більша відповідальність місцевих органів влади як за наповнення бюджетів, так і за їх використання. На цій основі регіони мають більше умов щодо покращення соціально-економічного життя населення.

У той же час, фінансова децентралізація містить окремі недоліки, виокремлені дослідниками. На перше місце серед керівників регіонів виступає зацікавленість у забезпеченні фінансової стабільності регіону при цьому загальнодержавні цілі та завдання відходять на другий план. Як і до впровадження децентралізації існують «бідні» та «багаті» регіони, інколи така диференціація тільки посилюватиметься. Для територіальних громад з невеликою кількістю населення вартість послуг є значно вищою, порівняно з вартістю таких же послуг для території з більшою кількістю населення. Також для територій, у яких відсутня еліта різноспрямованих політичних поглядів, існує загроза постійної наявності одних і тих же осіб, чи їх наступників, що сприятиме розвитку корупції, зменшенню зацікавленості щодо покращення добробуту населення регіону.

Отже, формування доходів місцевих бюджетів здійснюється за принципами Бюджетного кодексу України, з регламентацією положень Податкового кодексу. Децентралізація сприяє кращому наповненню місцевих бюджетів, що дозволяє поліпшити рівень життя населення регіонів.

Висновки до розділу 1

Встановлено, що доходами місцевих бюджетів в Україні виступають податкові надходження, неподаткові доходи, доходи від операцій з капіталом, міжбюджетні трансфери. Місцеве оподаткування протягом 1991-2020 рр. зазнавало постійних змін з анулюванням чи об'єднанням місцевих податків та обов'язкових платежів, зборів, або ж запровадженням нових. Особливих змін

було запроваджено одночасно з прийняттям Податкового кодексу, та змін до нього у 2015 р.

Визначено, що неподаткові надходження та доходи від операцій з капіталом не є визначальними при формуванні місцевих бюджетів, на відміну від міжбюджетних трансфертів. Суть та структура міжбюджетних трансфертів була змінена через запровадження фінансової децентралізації.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Для України актуальним залишається вирішення проблеми підтримання та забезпечення ефективності соціально-економічного розвитку на рівні окремих регіонів. Особливо за умов децентралізації владних повноважень та, відповідно, бюджетної децентралізації. Задля реалізації вказаної мети важливого значення набуває ефективне застосування інструментів бюджетної політики, що забезпечить фінансову стійкість та відносну незалежність місцевих бюджетів. Це дозволить здійснювати поступально зростаюче фінансування забезпечення сприятливого середовища для функціонування місцевої інфраструктури, покращення соціальних послуг для населення тощо. Децентралізація дозволила створити умови для громад по формуванню фінансово-спроможних місцевих бюджетів.

До структури Зведеного бюджету України включають доходи (видатки) Державного бюджету України та доходи (видатки) місцевих бюджетів. Тому важливо, на нашу думку, оцінити вплив місцевих бюджетів на формування доходів Зведеного бюджету України (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка та структура доходів Зведеного бюджету України

№	Показник	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Сума, млрд. грн.								
1	Державний бюджет	355,0	531,5	612,2	787,5	920,8	989,7	1065,4
2	Місцеві бюджети	101,1	120,5	170,7	229,5	263,5	300,2	311,3
3	Зведений бюджет	456,1	652,0	782,9	1017,0	1184,3	1289,9	1376,7
Структура, %								
1	Державний бюджет	77,8	81,5	78,2	77,4	77,8	76,7	77,4
2	Місцеві бюджети	22,2	18,5	21,8	22,6	22,2	23,3	22,6
3	Зведений бюджет	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: розраховано за даними [41].

Відносно періоду дослідження, вказаного у табл. 2.1, відмітимо, що доходи

Зведеного бюджету України мають стійку динаміку до зростання за період 2014-2020 рр. – на 920,6 млрд. грн., або 3,01 рази. Така зміна обумовлена збільшенням доходів як Державного бюджетів України, так і місцевих бюджетів. Величина доходів місцевих бюджетів (без врахування міжбюджетних трансфертів) за період 2014-2020 рр. зросла у 3,08 рази; доходів держбюджету – у 3 рази. Виходячи з цього, відмітимо випереджальне зростання величини доходів місцевих бюджетів над зростанням доходів держбюджету.

Стосовно структури доходів Зведеного бюджету України, то частка доходів як Державного, так і місцевих бюджетів України є відносно сталою, але з незначними коливаннями. Так, у 2015 р. найменша частка доходів місцевих бюджетів у структурі зведеного бюджету склала 18,5 %, а найбільшу частку зафіксовано у 2019 р. – 23,3 %.

Бюджетний кодекс визначає складовими частинами бюджету загальний та спеціальний фонди. Стосовно доходів, то до загального фонду бюджету включають всі доходи бюджету, крім тих, що призначені для зарахування до спеціального фонду бюджету; до спеціального фонду – доходи бюджету (включаючи власні надходження бюджетних установ), які мають цільове спрямування [6]. Надходження доходів до місцевих бюджетів у розрізі загального та спеціального фондів подано у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Надходження до місцевих бюджетів України, млрд. грн.

№	Показник	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
1	Місцеві бюджети, всього	101,1	120,5	170,7	229,5	263,5	300,2	311,3
2	Загальний фонд	86,0	112,4	146,7	192,7	234,1	275,2	290,1
3	Спеціальний фонд	15,1	8,1	24,0	36,8	29,4	25,0	21,2

Джерело: розраховано за даними [19].

Згідно наведених даних, сформованих за показниками Державної казначейської служби України, формування загального фондів місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) має постійно зростаючу тенденцію: у 2020 р. надійшло 209,1 млрд грн, що у 3,37 рази більше показника

2014 р. Тобто зміни, впроваджені процесами децентралізації дозволили збільшити кошти загального фонду місцевих бюджетів.

Доходи місцевих бюджетів за спеціальним фондом мають коливання – від 8,1 млрд. грн. у 2015 р. до 36,8 млрд. грн. у 2017 р., що підкреслює, наприклад, неповну зацікавленість бюджетних установ у збільшенні доходів.

Як вже зазначалося у попередньому розділі роботи, до складу доходів місцевих бюджетів включають: податкові доходи, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом, трансферти. Розглянемо динаміку та структуру вказаних складових доходів місцевих бюджетів за період 2014-2020 рр. (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Склад та структура доходів місцевих бюджетів України

№	Показник	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Сума, млрд. грн.								
1	Податкові надходження	87,3	98,2	146,9	201,0	232,5	270,6	285,6
2	Неподаткові надходження	12,3	20,2	21,9	26,0	28,0	26,1	21,5
3	Доходи від операцій з капіталом	1,1	1,6	1,4	1,9	2,1	2,9	3,5
4	Офіційні трансферти	130,6	174,0	195,4	272,6	298,9	260,3	160,2
	Всього доходів	231,7	294,5	366,1	502,1	562,4	560,5	471,5
Структура, %								
1	Податкові надходження	37,7	33,4	40,1	40,0	41,3	48,3	60,6
2	Неподаткові надходження	5,3	6,8	6,0	5,2	5,0	4,7	4,6
3	Доходи від операцій з капіталом	0,5	0,6	0,4	0,4	0,4	0,5	0,7
4	Офіційні трансферти	56,4	59,1	53,4	54,3	53,2	46,4	34,0

Джерело: розраховано за даними [41].

У таблиці 2.3 відображено динаміку доходів місцевих бюджетів з врахуванням міжбюджетних трансфертів. Зміни, що вносилися до Податкового кодексу України у кінці 2014 р., забезпечили зростання податкових надходжень – більш чим у 3,2 рази у 2020 р., порівняно із даними Міністерства фінансів України 2014 р. І якщо у 2015 р. податкові надходження збільшилися на

10,9 млрд. грн., то вже у 2016 р. зміна становила 48,7 млрд. грн., або у 1,5 рази. Протягом періоду дослідження частка податкових надходжень у загальній сумі доходів місцевих бюджетів зросла з 37,7% до 60,6%.

Відносно неподаткових доходів місцевих бюджетів відмітимо, що їх абсолютна сума зросла з 12,3 млрд. грн., до 21,5 млрд. грн., при найбільшому значенні 28,0 млрд. грн. за підсумками 2018 р. Їх частка скоротилася з 5,3% у 2014 р. до 4,6% – у 2020 р., а у 2018 р. при максимальному значенні неподаткових доходів частка становила лише 5% через випереджальні темпи зростання інших (насамперед податкових) доходів місцевих бюджетів.

Величина доходів від операцій з капіталом, куди включено надходження від продажу основного капіталу, та доходи від продажу землі та нематеріальних активів, зросла більш чим у 3 рази, що і обумовило певне зростання їх частки у загальній величині доходів з 0,5% до 0,7%, що вказує, що частка таких доходів є незначною.

Важливе значення у формуванні доходів місцевих бюджетів несуть надходження у вигляді офіційних (міжбюджетних) трансфертів. До 2018 р. їх абсолютна величина мала постійну тенденцію до збільшення – з 130,6 млрд. грн., або 56,4% у структурі, до 298,9 млрд. грн. (53,2%). Особливо зменшилася сума міжбюджетних трансфертів у 2020 р. – на 100,1 млрд. грн., або на 38,5% відносно 2019 р.

Визначальними при формуванні доходів місцевих бюджетів виступають податкові доходи, що і підтверджується Європейською хартією місцевого самоврядування [15]. У зв'язку з цим, необхідно провести аналітичні дослідження їх динаміки та структури на основі даних Міністерства фінансів України (табл. 2.4).

Наведені дані вказують, що основними податковими джерелами наповнення місцевих бюджетів виступає загальнодержавний податок на доходи фізичних осіб (39,8%) та місцеві податки та збори (16,1%).

У зв'язку з децентралізацією, починаючи з 1 січня 2015 р. в Україні змінено частку надходжень ПДФО до різних рівнів бюджетної системи. Так, з 2015 р.

Динаміка та структура податкових доходів місцевих бюджетів України

№	Показник	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Сума, млрд. грн.								
1	Податок на доходи фізичних осіб	62,6	54,9	79,0	110,7	137,2	165,5	177,8
2	Податок на прибуток підприємств	0,3	4,3	5,9	6,5	9,3	10,2	9,8
3	Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	14,6	2,2	2,5	2,5	4,8	5,3	4,6
4	Акцизний податок	0,2	7,7	11,6	13,2	13,8	13,7	15,6
5	Місцеві податки та збори	8,1	27,0	42,3	52,6	61,0	73,6	75,7
6	Інші податки та збори	1,3	2,1	5,6	15,7	5,4	2,2	2,1
Структура, %								
1	Податок на доходи фізичних осіб	27,0	18,7	21,6	22,0	26,2	31,4	39,8
2	Податок на прибуток підприємств	0,1	1,5	1,6	1,3	1,7	1,8	2,1
3	Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	6,3	0,7	0,7	0,5	0,9	0,9	1,0
4	Акцизний податок	0,1	2,6	3,2	2,6	2,5	2,4	3,3
5	Місцеві податки та збори	3,5	9,2	11,5	10,5	10,9	13,1	16,1
6	Інші податки та збори	0,6	0,7	1,5	3,1	1,0	0,4	0,4

Джерело: розраховано за даними [41].

25% податку надходить до Державного бюджету України, а до цього уся сума податку зараховувалася до місцевих бюджетів. Це і спричинило зниження абсолютної суми надходжень від ПДФО у 2015 р., порівняно з 2014 р. Пропорції зарахування ПДФО нині складають:

- бюджет м. Києва – 40 %;
- обласні бюджети – 15 %;
- бюджети сільських, селищних, міських територіальних громад – 60%;
- бюджет м. Севастополя – 100 % [6].

Протягом періоду реалізації реформи децентралізації частка ПДФО у

структурі податкових доходів місцевих бюджетів зросла з 18,7 % у 2015 р. до 39,8 % за даними 2020 р.

У зв'язку з децентралізацією зазнала змін і структура місцевих податків. До їх складу було включено єдиний податок та податок у вигляді плати за землю. Через таке реформування частка місцевих податків почала займати друге місце у структурі податкових надходжень, а їх частка зросла з 9,2 % у 2015 р. до 16,1 % – у 2020 р.

Крім вказаних, мали місце також і зміни щодо надходжень до місцевих бюджетів надходжень від податку на прибуток підприємств та акцизного податку, що обумовило зміни в абсолютних величинах та структурі надходжень від сплати даних податків.

Так як нинішня структура доходів місцевих бюджетів сформована на основі реформ бюджетно-фінансової децентралізації, вважаємо за доцільне провести порівняння структури доходів 2014 р. з 2015 р. та 2020 р. (рис. 2.1).

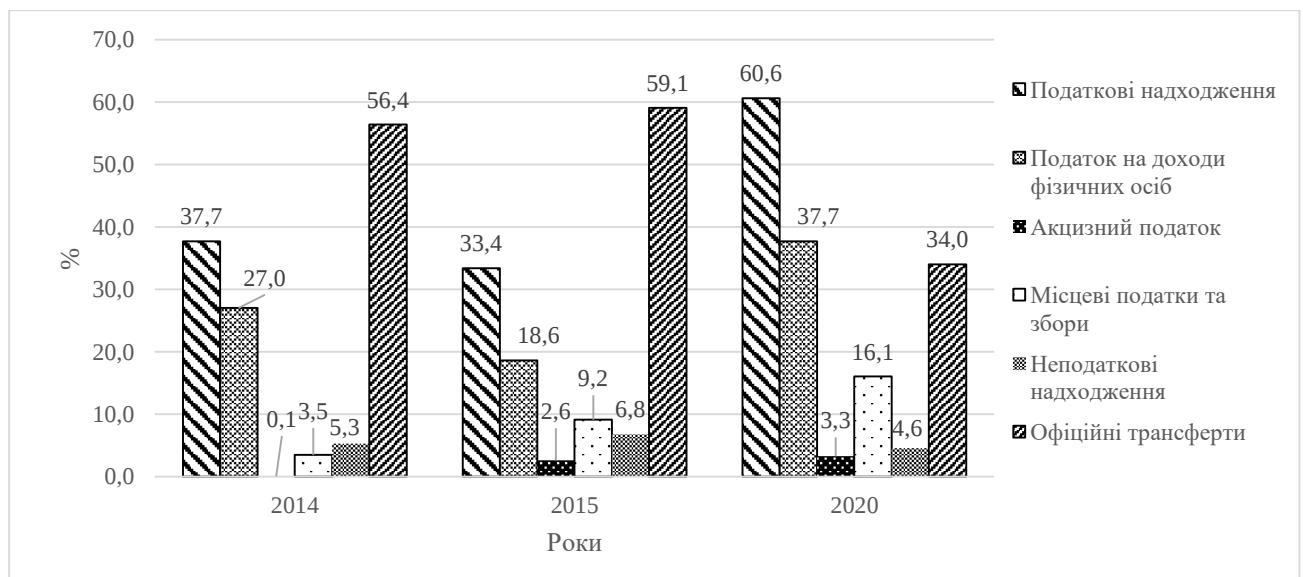


Рис. 2.1. Порівняльна структура доходів місцевих бюджетів України, %

Джерело: побудовано за даними [41].

Відображені зміни часток окремих видів доходів у загальній структурі доходів місцевих бюджетів у 2015 р. порівняно з 2014 р., враховуючи показники 2020 р., вказують на наступне:

- зниження частки ПДФО в складі доходів місцевих бюджетів з 27,0% у 2014 р. до 18,6% у 2015р., а також їх зростання у структурі 2020 р. – до 37,7 %;
- запровадження відрахування акцизного податку з реалізації підакцизних товарів, який у 2015 р. забезпечив 2,6% доходів місцевих бюджетів, а у 2020 р його питома вага склала вже 3,3%. У 2014 р. даний показник становив лише 0,1%;
- через зміну складу місцевих податків та зборів мало місце збільшення їх частки в структурі доходів місцевих бюджетів з 3,5% у 2014 р. до 9,2-16,1% у 2015 р. та 2020 р. відповідно;

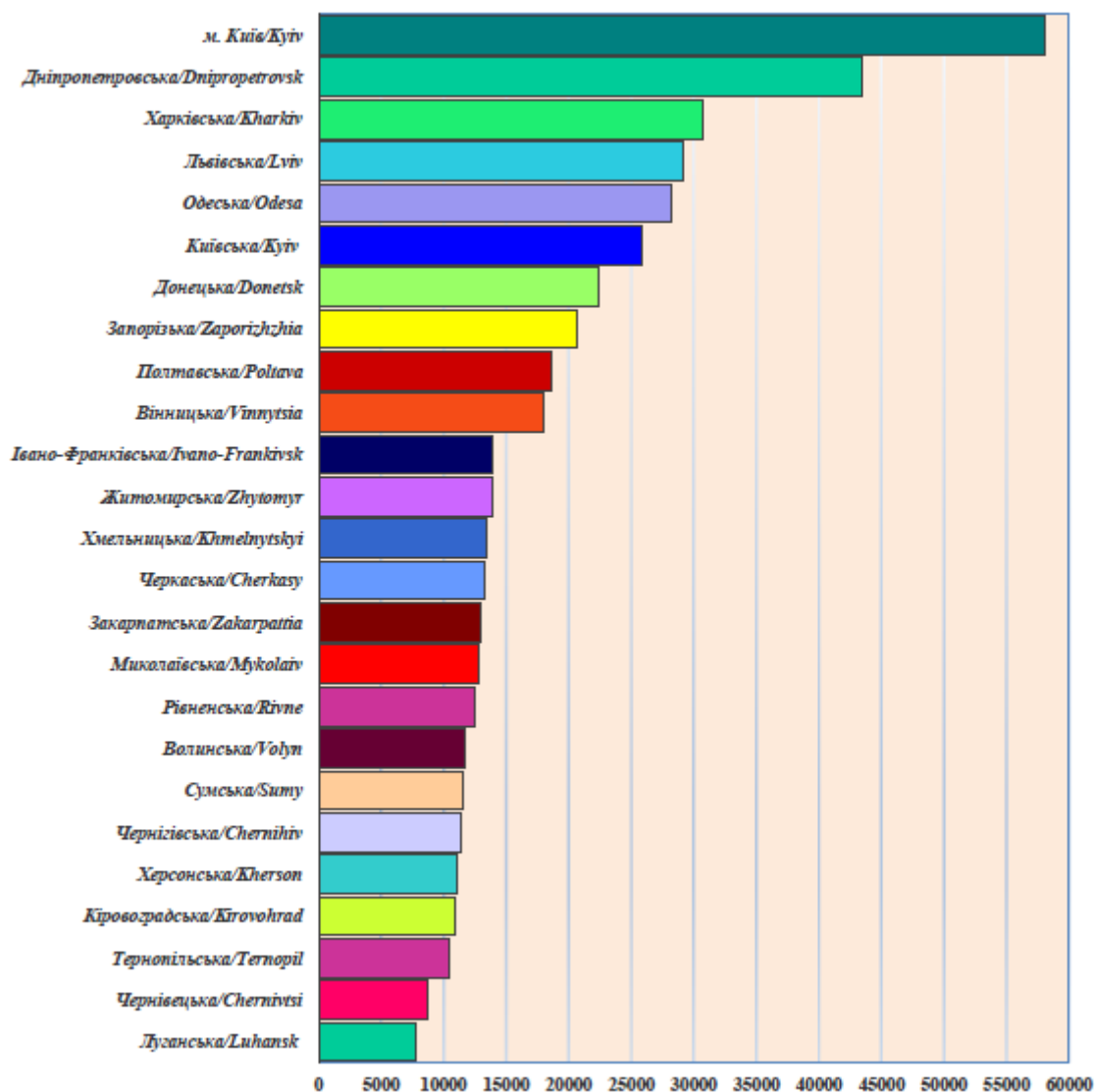


Рис. 2.2. Регіональний розподіл доходів місцевих бюджетів у 2020 р.

(враховуючи трансфери з державного бюджету), млн. грн.

Джерело: [41].

- спостерігаємо також зміну частки міжбюджетних трансфертів, які у 2014 р. складали 56,4%, у 2015 р. – 59,1%, а у 2020 р. – тільки 34,0%, що обумовлено рядом причини, однією з яких є завершення територіальної децентралізації – скорочення кількості районних і сільських (селищних) бюджетів;
- загалом частка податкових доходів зросла з 37,7 % (2014 р.) до 60,6 % у 2020 р., що є позитивним моментом, так як відповідно до Європейської хартії місцевого самоврядування місцеві бюджети повинні бути забезпечені насамперед власними доходами у вигляді податків та зборів, а не через систему міжбюджетних дотацій та субсидій.

Відповідно до регіонального розрізу розподілу доходів місцевих бюджетів (рис. 2.2), за даними Міністерства фінансів України, більші надходження мають м. Київ та регіони з досить великими обласними центрами і значним промисловим потенціалом: Дніпропетровщина, Харківщина, Львівщина, Одещина та Київська області. В середньому на одного жителя України у 2020 р. припадало 7457,2 грн доходів місцевих бюджетів [41], з максимальним значенням – 16707,6 грн. (м. Київ) та мінімальним – 1966,9 грн (Луганська обл.).

Висновки до розділу 2

Досліджено, що у формуванні доходів Зведеного бюджету України місцеві бюджети мають сталу частку – близько 22% з невеликими коливаннями структури. Водночас, сума доходів місцевих бюджетів має стійку тенденцію до зростання, випереджаючи при цьому зростання доходів держбюджету.

Встановлено, що децентралізаційні процеси обумовили внесення змін до Податкового кодексу України. Це забезпечило зростання податкових надходжень – більш чим у 3,2 рази у 2020 р., порівняно із даними 2014 р. Визначено, що у 2015 р. податкові надходження збільшилися за рік на 10,9 млрд. грн., то вже у 2016 р. річна зміна становила 48,7 млрд. грн., або у 1,5 рази.

Протягом періоду дослідження частка податкових надходжень у загальній сумі доходів місцевих бюджетів зросла з 37,7% до 60,6%.

Обґрунтовано, що важливе значення у формуванні доходів місцевих бюджетів несуть надходження у вигляді офіційних (міжбюджетних) трансфертів. До 2018 р. їх абсолютна величина мала постійну тенденцію до збільшення – з 130,6 млрд. грн., або 56,4% у структурі, до 298,9 млрд. грн. (53,2%). Особливо зменшилася сума міжбюджетних трансфертів у 2020 р. – на 100,1 млрд. грн., або на 38,5% відносно 2019 р.

Вказано, що основними податковими джерелами наповнення місцевих бюджетів виступає загальнодержавний податок на доходи фізичних осіб (39,8%) та місцеві податки та збори (16,1%). У зв'язку з децентралізацією, починаючи з 1 січня 2015 р., в Україні змінено частку надходжень ПДФО до різних рівнів бюджетної системи. Відповідно зазнала змін і структура місцевих податків. Частка місцевих податків у структурі податкових надходжень зросла з 9,2 % у 2015 р. до 16,1 % – у 2020 р.

Відмічено, що більші надходження до місцевих бюджетів мають м. Київ та регіони з досить великими обласними центрами і значним промисловим потенціалом: Дніпропетровщина, Харківщина, Львівщина, Одещина та Київська області. В середньому на одного жителя України у 2020 р. припадало 7457,2 грн доходів місцевих бюджетів, з максимальним значенням – 16707,6 грн. (м. Київ) та мінімальним – 1966,9 грн (Луганська обл.).

РОЗДІЛ 3

ПРОГНОЗУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЇХ ФОРМУВАННЯ

Необхідною умовою удосконалення фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів є пошук можливостей збільшення доходів бюджетів відповідних територіальних громад. При цьому досить актуальним є використання досвіду інших держав, де місцеве оподаткування визначено як основне джерело наповнення місцевих бюджетів.

Розглядаючи окремі історичні моменти стосовно розвитку системи місцевого оподаткування, можна підсумувати, що його становлення та подальший розвиток були досить суперечливими та складним із досить вагомою кількістю недоречностей, змін до законодавства. За нинішніх умов в Україні забезпечується адаптація системи фінансування місцевого самоврядування до умов та норм законодавства учасників Європейського союзу, так як має місце окрема адаптація оподаткування місцевими податками та зборами до вимог ринку. В основу сучасного реформування місцевого самоврядування покладено і необхідність фінансового забезпечення самостійності бюджетів територіальних громад, на основі підвищення частки місцевих податків та зборів, що є прикладом імплементації зарубіжного досвіду.

Як вказують дослідники, «на відміну від більшості розвинених країн світу, в Україні перелік місцевих податків і зборів є досить обмеженим. Якщо в українському законодавстві визначено чотири місцевих податки і збори, то в окремих країнах Європейського союзу їх кількість перевищує сотню. Приміром у Великій Британії існує один такий податок, який стягується з нерухомого майна-землі, будівель, крамниць, установ, заводів і фабрик, причому сільськогосподарські угіддя та будівлі на них, церкви оподаткуванню не підлягають. В Японії існують три основні місцеві податки – це, зокрема, підприємницький податок, який нараховується на прибуток, корпоративний муніципальний податок та зрівняльний податок, що є фіксованою сумою

податку, розмір якої залежить від розміру капіталу юридичної особи та чисельності працюючих. Найбільшу кількість місцевих податків запроваджено у Бельгії – 100, в Італії – 70, у Франції – понад 50. У США запроваджено такі місцеві податки, як податок з продажу, місцевий прибутковий податок, податки на прибуток корпорацій, на спадок, майновий податок» [8, с. 121; 45, с. 103].

Окрім формування місцевого оподаткування, ґрунтованого в основному на оподаткуванні майна, доходів (що властиве і для України) та господарської діяльності, для країн Європи характерним є постійний пошук додаткових джерел фінансування соціально-економічного розвитку, як на рівні місцевих бюджетів – так і на умовах формування позабюджетних фондів. Фінансування програм розвитку території може здійснюватися як за рахунок фінансових ресурсів місцевих бюджетів, так і за рахунок коштів центрального уряду, а також за рахунок залучення інвесторів. У окремих державах існує певна «конкурентна боротьба» між окремими регіонами, що дозволяє залучати інвестиції, створювати робочі місця і на цій основі – збільшення надходжень до місцевих бюджетів. Такі підходи можливо і застосовувати в Україні, на нашу думку.

Необхідність визначення достовірних планових обсягів доходів місцевих бюджетів викликана потребою формування політики соціально-економічного розвитку регіону на перспективу, так як для реалізації вказаних заходів необхідна відповідна кількість фінансових ресурсів у розпорядженні органів місцевого самоврядування.

Незалежно від того, чи існує необхідність здійснювати просте прогнозування доходів (або ж витрат) на наступний рік, чи навпаки існує потреба здійснити визначення очікуваних результатів для ряду в наукових цілях, існує можливість застосування пакету Microsoft Office Excel для автоматичного обрахунку значень на основі фактичних даних або для створення екстраполяційних значень на основі обрахунку лінійного тренду або визначення тенденції зростання.

Тому прогнозування надходжень від сплати податків до бюджетних фондів місцевих органів самоврядування, так само як і прогноз надходжень

місцевих податків здійснимо в програмі Microsoft Excel пакету Microsoft Office 2016 із застосуванням можливостей програми під назвою «Лінія тренду». Об'єкт прогнозування було обрано, виходячи із необхідності забезпечення місцевих бюджетів сталими джерелами фінансового забезпечення. При цьому, прогнозування здійснюватимемо для податкових доходів місцевих бюджетів загалом та місцевих податків зокрема.

Таблиця 3.1

Вихідні дані прогнозу податкових доходів місцевих бюджетів України

Назва показника	Моделі рівняння			
	Лінійна	Логарифмічна	Поліноміальна	Степенева
Рівняння регресії	$y = 36,618x - 73669$	$y = 73860\ln(x) - 561835$	$y = -0,925x^2 + 3768,1x - 4E+06$	
Коефіцієнт кореляції	$R^2 = 0,9781$	$R^2 = 0,9781$	$R^2 = 0,9799$	$R^2 = 0,9474$

Джерело: власні дослідження.

Сформувавши масив вихідних даних для здійснення прогнозу (табл. 3.1), визначимо, що найбільш обґрунтованим, на наш погляд, є використання рівняння поліноміальної моделі для прогнозування надходжень податкових доходів місцевих бюджетів в Україні.

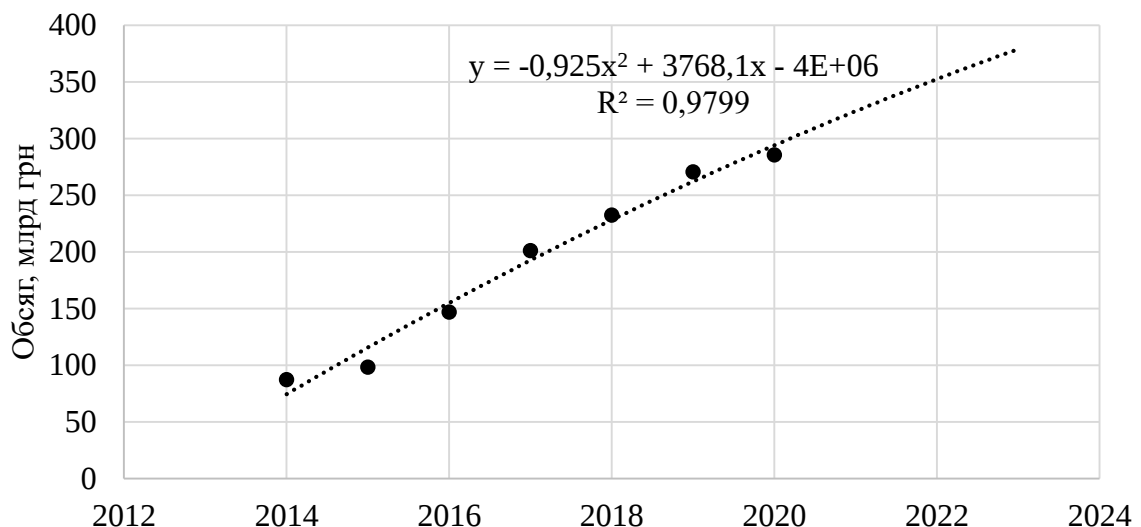


Рис. 3.1. Прогноз надходжень податкових доходів місцевих бюджетів України у 2021-2023 рр.

Джерело: власні дослідження.

Вказане доводиться наступним: відповідно до проведених попередніх розрахунків саме рівняння цієї моделі має найвищу величину $R^2 = 0,9799$ (рис. 3.1). Згідно прогнозу до кінця 2023 р. надходження від податкових надходжень до місцевих бюджетів зросте до 370 млрд грн.

За вказаною методикою будемо здійснювати і прогнозні розрахунки стосовно місцевих податків та зборів на найближчу перспективу – 3 роки (табл. 3.2, рис. 3.2).

Таблиця 3.2

Вихідні дані прогнозу місцевих податків та зборів в Україні

Назва показника	Моделі рівняння			
	Лінійна	Логарифмічна	Поліноміальна	Експоненціальна
Рівняння регресії	$y = 11,239x - 22621$	$y = 22671\ln(x) - 172467$	$y = -1,206x^2 + 4876,1x - 5E+06$	
Коефіцієнт кореляції	$R^2 = 0,9623$	$R^2 = 0,9624$	$R^2 = 0,9955$	$R^2 = 0,7867$

Джерело: власні дослідження.

Для даного прогнозування також найкраще підходить поліноміальна моделі з переліку найбільш придатних для такого дослідження моделей.

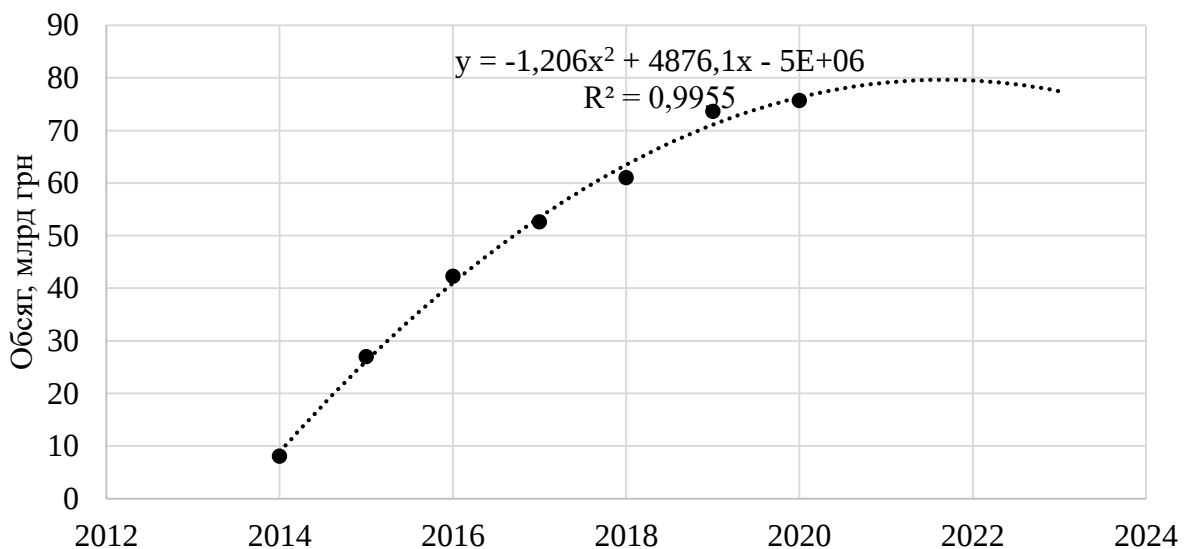


Рис. 3.2. Прогноз надходжень місцевих податків та зборів в Україні 2021-2023 рр.

Джерело: власні дослідження.

В даному випадку існує тенденція певного скорочення надходжень від сплати місцевих податків зі своїм максимумом (80 млрд. грн.) у 2021-2022 рр., та подальшим зменшенням надходжень за підсумками 2023 р – до 77-78 млрд. грн.

Вказане підкреслює, що у перспективі, згідно проведених прогнозних розрахунків, існуватиме подальша залежність наповнення місцевих бюджетів від спрямування центральними органами влади частини загальнодержавних податків до їх доходної частини. Виходячи з цього місцевому самоврядуванню необхідно надавати окремі можливості додаткового залучення надходжень від місцевих податків, наприклад, за рахунок перегляду нормативів по податку на майно.

Все ще існує проблема стосовно наповнення місцевих бюджетів за рахунок коштів міжбюджетних трансфертів. Хоча незважаючи на те, що протягом останніх трьох років їх абсолютне значення скоротилося майже вдвічі, все ще трансферти виступають вагомим джерелом доходів. Це певною мірою суперечить принципам децентралізації, так як зберігає залежність органів місцевого самоврядування від центральних структур влади. Через це вважаємо, що для органів місцевої влади необхідно надати повноваження якщо не встановлення, то оптимізації формування доходів місцевих бюджетів насамперед за рахунок місцевих податків та зборів. Крім вказаного, необхідно сприяти підвищенню «прозорості» стосовно витрачання коштів місцевих бюджетів.

Висновки до розділу 3

Встановлено, що в Україні перелік місцевих податків та зборів є досить обмеженим, порівняно із зарубіжними країнами. Для України буде позитивним поширення закордонного досвіду забезпечувати фінансування програм розвитку територіальних громад як за рахунок фінансових ресурсів місцевих бюджетів,

так і за рахунок залучення інвесторів. У видатках недостатнього забезпечення фінансовими ресурсами – за рахунок коштів держбюджету.

Досліджено, що на перспективу в Україні зберігатимуться тенденції формування доходів місцевих бюджетів за рахунок частини загальнодержавних податків та зборів. При цьому існує необхідність пошуку можливостей зменшення величини міжбюджетних трансфертів, як таких, що суперечать принципам децентралізації. Для органів місцевого самоврядування необхідно надати повноваження оптимізації формування доходів місцевих бюджетів насамперед за рахунок місцевих податків та зборів.

ВИСНОВКИ

1. Встановлено, що доходами місцевих бюджетів в Україні виступають податкові надходження, неподаткові доходи, доходи від операцій з капіталом, міжбюджетні трансфerti. Місцеве оподаткування протягом 1991-2020 рр. зазнавало постійних змін з анулюванням чи об'єднанням місцевих податків та обов'язкових платежів, зборів, або ж запровадженням нових. Особливих змін було запроваджено одночасно з прийняттям Податкового кодексу, та змін до нього у 2015 р.

2. Визначено, що неподаткові надходження та доходи від операцій з капіталом не є визначальними при формуванні місцевих бюджетів, на відміну від міжбюджетних трансфертів. Суть та структура міжбюджетних трансфертів була змінена через запровадження фінансової децентралізації.

3. Досліджено, що у формуванні доходів Зведеного бюджету України місцеві бюджети мають сталу частку – близько 22% з невеликими коливаннями структури. Водночас, сума доходів місцевих бюджетів має стійку тенденцію до зростання, випереджаючи при цьому зростання доходів держбюджету.

4. Встановлено, що децентралізаційні процеси обумовили внесення змін до Податкового кодексу України. Це забезпечило зростання податкових надходжень – більш чим у 3,2 рази у 2020 р., порівняно із даними 2014 р. Визначено, що у 2015 р. податкові надходження збільшилися за рік на 10,9 млрд. грн., то вже у 2016 р. річна зміна становила 48,7 млрд. грн., або у 1,5 рази. Протягом періоду дослідження частка податкових надходжень у загальній сумі доходів місцевих бюджетів зросла з 37,7% до 60,6%.

5. Обґрунтовано, що важливе значення у формуванні доходів місцевих бюджетів несуть надходження у вигляді офіційних (міжбюджетних) трансфертів. До 2018 р. їх абсолютна величина мала постійну тенденцію до збільшення – з 130,6 млрд. грн., або 56,4% у структурі, до 298,9 млрд. грн. (53,2%). Особливо зменшилася сума міжбюджетних трансфертів у 2020 р. – на 100,1 млрд. грн., або на 38,5% відносно 2019 р.

6. Вказано, що основними податковими джерелами наповнення місцевих бюджетів виступає загальнодержавний податок на доходи фізичних осіб (39,8%) та місцеві податки та збори (16,1%). У зв'язку з децентралізацією, починаючи з 1 січня 2015 р., в Україні змінено частку надходжень ПДФО до різних рівнів бюджетної системи. Відповідно зазнала змін і структура місцевих податків. Частка місцевих податків у структурі податкових надходжень зросла з 9,2 % у 2015 р. до 16,1 % – у 2020 р.

7. Відмічено, що більші надходження до місцевих бюджетів мають м. Київ та регіони з досить великими обласними центрами і значним промисловим потенціалом: Дніпропетровщина, Харківщина, Львівщина, Одещина та Київська області. В середньому на одного жителя України у 2020 р. припадало 7457,2 грн доходів місцевих бюджетів, з максимальним значенням – 16707,6 грн. (м. Київ) та мінімальним – 1966,9 грн (Луганська обл.).

8. Встановлено, що в Україні перелік місцевих податків та зборів є досить обмеженим, порівняно із зарубіжними країнами. Для України буде позитивним поширення закордонного досвіду забезпечувати фінансування програм розвитку територіальних громад як за рахунок фінансових ресурсів місцевих бюджетів, так і за рахунок залучення інвесторів. У видатках недостатнього забезпечення фінансовими ресурсами – за рахунок коштів держбюджету.

9. Досліджено, що на перспективу в Україні зберігатимуться тенденції формування доходів місцевих бюджетів за рахунок частини загальнодержавних податків та зборів. При цьому існує необхідність пошуку можливостей зменшення величини міжбюджетних трансфертів, як таких, що суперечать принципам децентралізації. Для органів місцевого самоврядування необхідно надати повноваження оптимізації формування доходів місцевих бюджетів насамперед за рахунок місцевих податків та зборів.

Список використаних джерел

1. Бак Н.А. Неподаткові доходи бюджетів: функціональне призначення та можливості його активізації. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2021. Вип. 830. С. 45–57.
2. Безкровний О.В. Адміністрування місцевих податків і зборів в Україні крізь призму зарубіжного досвіду місцевого оподаткування. URL: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/handle/123456789/241>. (дата звернення 17.11.2021).
3. Бондарук Т.Г. Доходи місцевих бюджетів в умовах децентралізації. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2015. № 1. С. 51–56.
4. Бондарук Т.Г. Зарубіжний досвід місцевого оподаткування та можливості його застосування в Україні. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. № 1. 2011. С. 56–66.
5. Бортнік Н.В. Зарубіжна практика місцевого оподаткування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. № 8. С. 15–17.
6. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року № 2456-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення 14.12.2021).
7. Валігура В., Амбрик Л. Фінансові ефекти фіскальної децентралізації в Україні. *Світ фінансів*. 2016. № 2(47). С. 123–135.
8. Величко О., Дмитренко І. Іноземний досвід реформування податкової системи. *Економіст*. 2009. № 7. С. 120–123.
9. Вігура О.М., Литвинчук І.В. Класифікація доходів місцевих бюджетів. *Науковий вісник Житомирського державного технологічного університету*. 2017. № 4. С. 26–30.
10. Возняк Г. В. Переваги та ризики бюджетної децентралізації: теоретико-методологічні аспекти. *Проблеми економіки*. 2015. № 2. С. 253–257.
11. Гончар Г.П. Особливості формування доходів місцевих бюджетів. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 45. С. 225–232.

12. Децентралізація дає можливості. URL : <https://decentralization.gov.ua/about> (дата звернення 14.12.2021).

13. Джерела доходів місцевих бюджетів : матеріали експертної Групи фінансового моніторингу Центрального офісу реформ при Мінрегіоні (за підтримки Програми “U-LEAD з Європою” та проекту “SKL International”). Київ, 2019. 19 с.

14. Доходи зведеного бюджету за 2020 рік. Міністерство фінансів України. URL : <https://cutt.ly/ETFmkbx> (дата звернення 14.11.2021).

15. Європейська хартія місцевого самоврядування. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text (дата звернення 30.11.2021 р.).

16. Журавель Я., Майданник О. Встановлення місцевих податків і зборів об'єднаними територіальними громадами: сучасний стан та перспективи розвитку правового регулювання. *Вісник АПСВТ*. 2019. № 4. С. 57–64.

17. Залюбовська В.В. Трансформація доходів місцевих бюджетів в умовах децентралізації. Матеріали конференції першого туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт Поліського національного університету «Студентські наукові читання: 2020»

18. Західна О.Р., Бугіль С.Я. Місцеві збори у формуванні доходів місцевих бюджетів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016, Вип. 21. С. 166–170.

19. Звітність про виконання бюджетів. Державна казначейська служба України. URL : <http://www.treasury.gov.ua>. (дата звернення 08.12.2021).

20. Іванова О. Вплив фіскальної децентралізації на саморозвиток регіонів України. *Світ фінансів*. 2016. № 2(47). С. 136–147.

21. Казюк Я., Венцель В., Герасимчук І. Джерела доходів місцевих бюджетів в Україні. SKL International. 2019 р. URL : <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/369/2019.pdf> (дата звернення 02.12.2021).

22. Клименко О.М. Фінансова децентралізація як основа розвитку місцевого самоврядування. *Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського*. 2018. №5. С. 103–107.

23. Концепція формування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.14 р. № 333-р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/333-2014%D1%80> (дата звернення 10.11.2021).

24. Коренюк Л.В. Особливості формування місцевих бюджетів на регіональному рівні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 17. С. 662–664.

25. Коровій В. В. Податкові надходження як складова доходів місцевих бюджетів. *Бізнес Інформ*. 2020. № 3. С. 328–336.

26. Крупка М., Кульчицький М., Коваленко В. Трансформація ролі доходів місцевих бюджетів як інструменту бюджетного механізму в контексті децентралізації. *Світ фінансів*. 2018. № 3 (56). С. 7–18.

27. Лопушняк Г., Лободіна З., Ливдар М. Фіскальна децентралізація в Україні: декларації та практична реалізація. *Економічний часопис-XXI*. 2016. № 161 (9–10). С. 79–84.

28. Мартинюк І. В., Богатирьова Є. М. Місцеве оподаткування в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Економіка та держава*. 2019. № 6. С. 27–31.

29. Онищенко В. Структура місцевих бюджетів у 2021 році. URL : <https://www.budgetnyk.com.ua/article/126-struktura-mstsevih-byudjetv-u-2021-rots> (дата звернення 04.12.2021).

30. Патицька Х. О. Фінансова децентралізація як основа формування самодостатніх територіальних громад. *Ефективна економіка*. 2015. № 10. URL : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4412> (дата звернення 07.12.2021).

31. Патицька Х.О. Формування фінансово-економічного потенціалу територіальних громад в умовах реалізації реформи місцевого самоврядування: дис ... канд. екон. наук, спец. 08.00.05. Львів, 2018. 254 с.

32. Податковий Кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення 14.12.2021).

33. Полишин Г. Місцеві податки та збори в Україні та за кордоном. *Фінансове право*. 2019. № 4. С. 162–165.

34. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 р. № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19> (дата звернення 07.11.2021).

35. Про місцеві податки і збори : Декрет Кабінету Міністрів від 20.05.1993 № 56-93. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/56-93> (дата звернення 30.11.2021 р.).

36. Про систему оподаткування : Закон України від 25.06.1991 № 1251-XII. URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1251-12> (дата звернення 21.11.2021 р.).

37. Савастєєва О.М. Еволюція місцевих фінансів як підґрунтя сучасної моделі їх організації в Україні. *Інфраструктура ринку*. 2018. Вип. 20. С. 254–261.

38. Савчук С.В. Формування доходів місцевих бюджетів в умовах бюджетної децентралізації. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 36. С. 441–447.

39. Серьогін С. С. Реформування місцевих фінансів в умовах євроінтеграції. *Аспекти публічного управління*. Вип. 30–31. 2016, С. 87–96.

40. Сидор І.П., Карпишин Н.І. Місцеве оподаткування в Україні в контексті фінансового забезпечення суспільних послуг. *Ефективна економіка*. 2020. №9. URL : <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.9.56> (дата звернення 07.12.2021).

41. Статистичний збірник Міністерства фінансів України «Бюджет України» за 2013–2020 рр. URL: <https://mof.gov.ua/uk/statistichnij-zbirnik> (дата звернення: 22.11.2021).

42. Сус Ю.Ю., Бойко Н.С., Назімова К.С., Залюбовська В.В. Роль податку на прибуток підприємств та податку на додану вартість у формуванні бюджетних доходів. *Агросвіт*. 2021. № 23. С. 62–69 URL : <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2021.23.62>

43. Татарин Н.Б. Місцеві бюджети як фінансова база місцевого самоврядування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 11. С. 159-162.

44. Чугунов І., Макогон В. Бюджетна стратегія в умовах економічних перетворень. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2018. № 5. С. 5–18.

45. Шаповал В.О. Інститут місцевих податків і зборів в Україні: правові засади та тенденції розвитку. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. Спецвипуск, том 3. С. 101–105.